

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**POROVNÁNÍ DVOU ČESKÝCH PŘEKLADŮ KNIHY PAN KAPLAN
MÁ (STÁLE) TŘÍDU RÁD**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Šrámková

Učitelství pro SŠ, obor Čj-Nj

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 25. června 2013

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu bakalářské práce, Doc. PhDr. Milanu Hrdličkovi, CSc., za jeho rady a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky.

OBSAH

0. Úvod	1
1. Charakteristika literárního díla Lea Calvina Rostena	2
1.1 Autor	2
1.2 Dílo Pan Kaplan má (stále) třídu rád	3
1.3 Postavy díla a jejich jazyková charakteristika	5
2. Vybrané problémy teorie uměleckého překladu	7
2.1 Zaměření uměleckého překladu na čtenáře	7
2.2 Překlad a interpretace.....	10
2.3 Ekvivalence a adekvátnost uměleckého překladu	11
2.4 Druhy posunů v uměleckém překladu.....	12
2.5 Překlad záměrných gramatických chyb a dalších deformací jazyka	14
3. Porovnání českých překladatelských konkretizací předlohy	18
3.1 Gramatika	18
3.2 Lexikologie	19
3.3 Frazeologie	22
3.4 Poezie	23
3.5 Shrnutí	24
4. Srovnání výchozího a cílového textu	25
4.1 Celkové srovnání českých překladů s originály	25
4.2 Problematické jevy v překladu Pavla Eisnera	27
4.3 Problematické jevy v překladu Antonína Přídala	30
4.4 Shrnutí	32
5. Závěr	32

Seznam použité literatury

Summary

Textová příloha

0. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá českými překlady knihy *Pan Kaplan má (stále) třídu rád*. Autor anglického originálu, americký humorista 20. století Leo Rosten, vydal první díl této knihy (*The Education of Hyman Kaplan*) v roce 1937. K českému čtenáři se ale dostala v roce 1946 v překladu Pavla Eisnera, a to pod názvem *Pan Kaplan má třídu rád*. O několik let později (1959) byl vydán druhý díl, *The Return of Hyman Kaplan*. Leo Rosten oba díly následně přepracoval a vydal pod souborným názvem *O Kaplan! My Kaplan!* (1979). O převedení této verze do češtiny se v roce 1987 postaral Antonín Přidal, a tak vznikl zatím poslední český překlad knihy - *Pan Kaplan má stále třídu rád*. Cílem této bakalářské práce je porovnat a zhodnotit překlady českých autorů, komentovat překladatelská řešení, ev. navrhnout vlastní postup.

První kapitola se soustředí na prezentaci literární tvorby L. Rostena a na obecnou charakteristiku knihy *Pan Kaplan má (stále) třídu rád*. Pokoušíme se v ní o vystižení podnětů, které vedly k napsání takto jazykově zaměřené knihy a také o nástin problémů, s nimiž se museli potýkat její překladatelé. Kapitulu uzavírají jazykové charakteristiky postav, zohledňující jejich různorodé jazykové prořešky.

Ve druhé kapitole se zabýváme vybranými problémy teorie uměleckého překladu, především problematikou ekvivalence a adekvátnosti a vymezujeme druhy posunů v uměleckém překladu. Důležitá je zde především teorie překladu záměrných gramatických chyb a dalších defektních jevů. Teoretické zásady práce se řídí antiadaptanční koncepcí, přičemž vychází z překladatelské literatury teoretiků Milana Hrdličky a Jiřího Levého. Podle této koncepce je cílem překladatelovy práce zachovat a přenést původní dílo.

Zásadní částí práce je třetí kapitola, která obsahuje porovnání českých překladatelských konkretizací předlohy. České jsou zkoumány v rámci různých jazykovědných disciplín a poté je hodnocena míra ekvivalence překladu. V této části práce se zaměřujeme nejprve na překlad záměrných chyb pravopisných a gramatických, neboť vzhledem k různé povaze gramatiky českého a anglického jazyka, bylo pro překladatele nutností přistoupit k posunům v uměleckém překladu. Dále se zabýváme adekvátním překladem v oblasti lexikální, frazeologické.

Čtvrtá kapitola uzavírá praktickou část práce a je věnována srovnání výchozího a cílového textu a zhodnocení kvalit českých překladů. V této kapitole se snažíme komplexně zhodnotit práci Pavla Eisnera a Antonína Přídala ve vztahu k originálu a zároveň prezentovat kritické připomínky ke konkrétním překladatelským řešením. Nedílnou součástí celé práce jsou také pokusy o vlastní návrhy řešení překladatelsky problematických pasáží.

1. Charakteristika literárního díla Lea Calvina Rostena

V této kapitole se budeme zabývat obecnou charakteristikou díla *Pan Kaplan má třídu (stále) rád*, a to z hlediska obsahového i formálního, a také subjektem autora a okolnostmi, které jej vedly k napsání tohoto originálního díla, zaměřeného na problematiku osvojování si cizí řeči.

1.1 Autor

1.1.1 Život a dílo

Leo Calvin Rosten (1908 – 1997) byl anglicky píšící humorista a scénárista 20. století. Jeho rodina má kořeny v Polsku, nicméně od Rostenových dvou let žila ve Spojených státech. Leo Rosten vyrůstal jako bilingvní dítě (mluvil jidiš a anglicky) a svůj zájem o jazyk a knihy začal projevovat velmi brzy, již v devíti letech, kdy začal psát první drobné povídky.

Po studii na univerzitě v Chicagu získal doktorát na prestižní Londýnské škole ekonomie a politických věd (*London School of Economics*). V období Velké hospodářské krize (1929) nemohl sehnat práci ve svém oboru, a začal tedy ve večerní škole vyučovat angličtinu pro přistěhovalce – začátečníky. Na základě této životní skutečnosti pak vytvořil své nejznámější dílo, cyklus humoristických povídek *Pan Kaplan má třídu rád* (*The Education of Hyman Kaplan*). Dříve než byly vydány knižně, vycházely jednotlivé povídky v magazínu *The New Yorker*. Autor je podepisoval pseudonymem Leonard Q. Ross, neboť se v téže době věnoval i badatelské práci a nechtěl se před vědeckou obcí zkompromitovat jako humorista. Mimo oblast humoristické tvorby byl Rosten také úspěšným autorem scénářů, napsal kupříkladu předlohy k filmům *Lured* či *Sleep, my love* (*Spi, má láska*).

1.2 Dílo Pan Kaplan má (stále) třídu rád

1.2.1 Obecná charakteristika

Tento známý cyklus povídek je dílem zaměřeným na problematiku výuky jazyka pro jinojazyčné mluvčí. Jak v originále, tak v českých překladech je základním komickým prvkem komolení cílového jazyka jeho novými uživateli. Vhodnou volbou příkladů a situací autor vytváří zábavné jazykové hříčky.

S ohledem na výrazně odlišnou strukturu českého a anglického jazyka lze toto Rostenovo dílo považovat za skutečný překladatelský oříšek. Takřka na každé stránce se překladatel setkává s problematikou obtížného hledání přímých ekvivalentů.

1.2.2 Téma

Literární dílo *Pan Kaplan má (stále) třídu rád* je psáno v ER-formě, vypravěč vždy uvádí čtenáře do děje, představuje mu situace a postavy. Tyto postavy mají rozmanité charaktery, zajímavá je především charakteristika postav podle jejich jazykových nedostatků. Zvláště u hlavní postavy díla, Hymana Kaplana, je přístup k nově poznávanému jazyku (potažmo k jeho výuce) konstituujícím rysem osobnosti.

Vyprávěné příběhy a stejně tak charaktery postav jsou do značné míry založeny na vybraných jazykových jevech. Povídky jsou zasazeny do prostředí večerní přípravné školy pro imigranty. Školní prostředí dává mimo jiné prostor autorově hravosti, Rosten nechává postavy vrátit se do studentských let. Proto dospělí žáci profesora Parkhilla během vyučování jedí, hádají se a především vytváří „nepřátelské tábory“, jejichž řevnivost dokáže utišit teprve hrozba závěrečné písemné práce.

1.2.3 Námět

Námětem humoristických povídek Lea Rostena je výuka jazyka zaměřená na cizince, dalo by se také říct, že námětem díla je vyučovaný jazyk sám. Ať už se jedná o jazyk anglický nebo český, je čtenáři dáno jej poznat jako živel: složitý, nedokonalý, stále překvapující a krásný. V knize jsou jazykové jevy nahlíženy očima cizinců, jsou čtenáři odhalovány z poněkud jiné, leckdy nečekané perspektivy.

1.2.4 Kompozice

V Rostenově díle nacházíme kompozici časovou, jednotlivé kapitoly představují po sobě následující večerní hodiny výuky během jednoho školního roku. Postup vyprávění je chronologický. Zakončení vypravování je otevřené, čtenáři je dána možnost pomýšlet na pokračování. V první části zní poslední věta takto: „*Mě je jedno, když půknu. Já mám čídu rád.*“ (P. Eisner, 1970, s. 113), vhodně tedy nabízí možnost pokračování. Druhý díl také není ukončen nějakým kategorickým vyjádřením, například se nic nedozvíme o úspěšnosti jednotlivých žáků, je tedy ponecháno na čtenáři, aby přemýšlel dál.

Jak už bylo zmíněno, příběhy Lea Rostena vycházely nejprve samostatně v magazínu New Yorker. Jde tedy o svébytné, uzavřené skladební celky navzájem na sobě nezávislé, z nichž každý je zakončen pointou. Ta se zpravidla vztahuje k osobitému způsobu vyřešení problému panem Kaplanem. Vztah dějových linií bývá řetězový (návaznost událostí, které jsou spjaty s hlavním hrdinou).

1.2.5 Překladatelská problematika děl *Pan Kaplan má třídu rád* a *Pan Kaplan má stále třídu rád*

V díle, které se zabývá jazykem a konkrétně právě jazykovými přehmaty, je nevyhnutelná velká míra překladatelovy invence a kreativity. Reálně bylo tedy možno překládat pouze zčásti, autoři obou českých překladů záměrně nechali dílo zasazené do prostředí americké večerní školy, nepřekládali dokonce ani jména postav, nicméně veškeré jazykové prvky a také některé reálie už jsou záležitostí překladatelovy fantazie (viz 2.4). Pro převedení anglických slovních hříček a zkomolenin do češtiny bylo často potřeba změnit děj i pointu příběhu.

Navíc Leo Rosten čerpal při psaní svých příběhů především z vlastních zkušeností při výuce cizinců, které ovšem oběma našim překladatelům scházely. Pavel Eisner se ve svém překladu z velké části uchyloval ke germanismům a celkovému poněmčování, kdežto Antonín Přidal vycházel z klasického komolení řeči malými dětmi.

1.2.6 Srovnání s dalšími humoristickými díly

Rostenův zájem o jazyk se projevil i v jeho dalších dílech. Své židovské kořeny uplatnil ve dvou humoristických knihách nazvaných *Jidiš pro radost* (1998) a *Jidiš pro ještě větší radost* (2004). Obě knihy jsou pojaty jako slovníky jidiš, v nichž

Rosten s humorem a lehkostí představuje v abecedním pořadí vybrané výrazy svého rodného jazyka. Prostřednictvím příběhů a anekdot poznává čtenář židovskou kulturu.

Tyto vtipně řešené slovníčky však na rozdíl od příběhů Hymana Kaplana nečerpají komické situace z jazykových zkomolenin a nedorozumění, ale spíše z kulturní oblasti židovského národa.

1.3 Postavy díla a jejich jazyková charakteristika

Žáci večerní školy pro dospělé pochází z různých zemí, což velmi ovlivňuje jejich mluvený projev. Postavy knihy Pan Kaplan má (stále) třídu rád velmi reálně vystihují problémy jednotlivých hlásek u příslušníků různých národností.

1.3.1 Hyman Kaplan

Ústřední postavou díla je *Hyman Kaplan*, žák plný elánu a nadšení pro studium, který však mnohdy působí až nevzdělavatelným dojmem. Postupem času je ale čtenáři odkrýváno, že za jeho jazykovými excesy se skrývá osobitý druh logiky. Tato postava představuje neustálý rozpor. Píle a horlivost se sváří s dojmem nevzdělavatelnosti. Ve svých častých vzletných projevech útočí na velká témata, nicméně staví na chabých gramatických základech. Neústupně hájí svou pravdu, ale poslední slovo má vždy vyučující, jehož autorita je Kaplanovi nade vše.

Rodnou řečí hlavního hrdiny je jidiš (gramaticky a lexikálně velmi podobná němčině). Některé chyby jsou pro překladatele celkem snadno vystihnutečné, například nerespektování znělosti a neznělosti souhlásek („*my gottness*“ přeloženo jako „*ty má tóbroto*“) nebo neustálé náhodné zaměňování samohlásek.

Těžším překladatelským úkolem jsou Kaplanovy omyly lexikální. Do svého líčení krás přírody zakomponoval pan Kaplan kupříkladu následující větu:

„*Yas, de trees, de boids, de gress, de bloomers...*“ (L. Rosten, 1965, s. 23). Jeho výraz *bloomers* je v anglické i české verzi považován za germanismus, vzniklý ze slova *Blumen* – *květiny*. V angličtině mimo to odpovídá označení jednoho spodního prádla. Tato skutečnost je ale českému čtenáři neznámá, proto se v překladu P. Eisnera (1970, s. 25) objevuje věta takto: „...*ty stromy, ty ptáci, ta tráfa, ty blumy na loukách...*“. V tomto případě může být českému Kaplanovi vytknuto alespoň to, že *blumy* nerostou na louce.

1.3.2 Profesor Parkhill

Druhou nejdůležitější postavou příběhu je *pan profesor Parkhill*, svědomitý, zapálený pedagog, který se usilovně snaží vštípit svým žákům základy nově poznávaného jazyka.

Z hlediska překladatelského nejsou u této postavy problémem jazykové přehmaty, nýbrž jejich opravy a někdy dokonce celá témata jednotlivých hodin. V anglickém originále se profesor Parkhill zabývá například silnými slovesy, jevem v českém jazyce neznámým, který oba překlady pojaly jako problematiku vidovou. Stejně tak v trochu menším měřítku tam, kde anglicky mluvící pedagog opravuje rozdíl určitého a neurčitého členu („*a*“ a „*the*“), jsou u českého protějšku na pravou míru uváděny mluvnické rody.

1.3.3 Vedlejší postavy

Z řad žáků výrazně vystupují pan Bloom, slečna Mitnicková, paní Moskowitzová a pan Pinski. První tři jmenovaní patří ke Kaplanovým oponentům, pan Pinski je naopak jeho věrným „přítakávačem“. Všichni žáci začátečnické třídy pocházejí z různých zemí, tomu také odpovídají jejich jazykové defekty. V anglickém originále je typové odlišení chyb poměrně náročné, oproti tomu v českých překladech jsme si všimli národnostních specifik poměrně často.

Asi nejvýrazněji můžeme tyto vlivy pozorovat u žáků z jižních států (např. slečna Caravellová z Itálie). Jejich výslovnost je velmi rytmická a přeplněná nadbytečnými samohláskami. Také mnohdy dochází k nenáležitému krácení samohlásek. Vezměme si například projev slečny Caravellové k oslavě osvoboditele její vlasti:

„*Garibaldi – joosta lak Washington! Firsta da war, firsta da peace, firsta da heartsa da countrymens.*“ (L. Rosten, 1965, s. 77/78) - v českém překladu: „*Garibaldi, zerovna jaka Vašinton! Nejperva ve valka, nejperva ve mira, nejperva ve sersa sveho popula!*“ (P. Eisner, 1970, s. 62)

Paní Moskowitzová pochází nejspíše z Ruska nebo Polska. V Eisnerově překladu se její promluva podobá Kaplanově, tato dáma má znalost jidiš, opět se tedy setkáváme se záměnami typu „*with*“ – „*mit*“. V překladu Antonína Přidala je specifikem mluvy paní Moskowitzové zkracování všech samohlásek a také zvláštní citoslovce „*joj*“.

Další postavou z ruského prostředí je paní Olga Tarnovská. Vyskytuje se pouze v přepracované verzi knihy, tudíž její češtinu známe jen od A. Přidala. Asi nejčastější výslovnostní chybou je v jejím případě opět zkracování samohlásek (a v o něco menší míře i jejich prodlužování). A přestože to z tištěného slova není vždy patrné, domnívám se, že také vyslovuje poněkud tvrdě.

„Ale Nikoláj Iljič nebyl ženský, on byl muský, takový starý pán dobrý!“ (...) „Já mluvím, co je v dúši! Ale gramatyka nemá dúši! Ničevó! Ja končila mluvit!“ (A. Přidal, 1987, s. 234)

Všichni žáci, snad s výjimkou premiantky Mitnickové, mají ve zvyku nahrazovat hlásku „r“, pokud se vyskytuje uprostřed slova hláskou „ř“, (*word/woid*). V českých překladech ale výslovnost „r“ poměrně zvládají, problematickým se stává „ř“ (*říkal/žíkal*). Alternativou našeho „ř“ je zase anglické „w“.

2. Vybrané problémy teorie uměleckého překladu

Tato kapitola pojednává o vybraných problémech teorie uměleckého překladu a informace v ní uvedené by měly sloužit jako teoretický základ pro následující prakticky zaměřené části práce.

2.1 Zaměření uměleckého překladu na čtenáře

Co se zaměření výchozího, resp. cílového textu na adresáta týče, jedná se o zajímavý a velmi důležitý aspekt každého uměleckého díla, tedy nejen uměleckých překladů. I samotný autor díla je vždy nucen věnovat pozornost tomu, pro koho dílo vytváří, jak o tom mluví již E. Cary (1956). Překladatel uměleckého literárního díla má za úkol především najít kompromis mezi příliš doslovným nebo naopak příliš volným následováním předlohy, které je motivováno až nekritickým zaměřením na čtenáře. (viz blíže J. Levý, 1963, s. 52 - 57)

Dojde-li k jednomu z těchto extrémů, může dané dílo ztratit část své hodnoty. Výsledkem hledaného kompromisu by měl být překlad *adekvátní*, tedy takový, který je schopen čtenáři nezkresleně zprostředkovat hodnoty původního literárního díla.

Podle J. Levého (1963) si překladatel si musí v první řadě uvědomit, že jeho úkolem není vytvářet dílo nové, nýbrž co nejvýstižněji reprodukovat umělecký záměr autora. V rámci těchto snah jsou samozřejmě nevyhnutelné jisté *posuny*. Zde je

nutné postupovat uváženě - stále mít na mysli adekvátnost uměleckého překladu a nepřekročit meze, které dělí adekvátní umělecký překlad od adaptace. Adaptací (nebo také parafrází či redukováním překladem) se dílo stává v okamžiku, kdy se překladatel až příliš přizpůsobí společenskému vkusu, normám a konvencím, zadané objednávce atp.

Výše popsané globálně pojaté zaměření na čtenáře (zohledňující ve vztahu k překládanému dílu souvislosti jak dobové, tak i místní a národnostní) má ještě své dílčí složky, které se ve výsledném celku uplatňují v různé míře. Jak se dozvídáme u M. Hrdličky (2003, s. 64), jedná se o zaměření ideové, jazykové, žánrové, zaměření na ose časové a prostorové a zaměření podle věku čtenáře. Pro tuto práci je důležitá právě problematika jazykového zaměření.

2.1.1 Jazykové zaměření na čtenáře

Tato složka teorie uměleckého překladu se zabývá jazykovou archaizací či naopak modernizací překladu, mírou doslovnosti, problémem vystižení stylu autora při rozdílnosti úrovně původní a domácí literární tvorby, otázkou vystižení odlišné stratifikace národních jazyků, problematikou vlivu jazyka originálu na jazyk překladu apod.

Ať už je ale jazykové zaměření na čtenáře pojato jakkoli, vždy nabízí překladateli možnost volby. Proces rozhodování o vhodnosti té či oné varianty může mít v praxi dvě podoby: volba obligatorní (např. u frazeologismů) a fakultativní (lze vybírat z více optimálních řešení).

Obligatorní postup vidíme například v následující ukázce: „*This was Journey's end, Ultima Thule, the last, for which the first was made.*“ (L. Rosten, 1965, s. 90) Do češtiny přvedeno jako „*Toť závěr dne, toť Ultima Thule, pro kterou vůbec byly stvořeny všechny Thule předchozí.*“ (P. Eisner, 1970, s. 71). Zde, v zájmu adekvátního překladu, pokládáme za vhodné ponechat výraz *Ultima Thule* a spolehnout se na sečtělost a rozhled čtenáře.

Příklad fakultativního výběru nalezneme v téže kapitole, jen o něco dříve, když v anglickém originále vznesou žáci dotaz na rozdíl mezi slovy „*loan*“ (půjčka), „*borrow*“ (půjčit si) a „*lend*“ (půjčit někomu něco). V českém překladu vybral P. Eisner (1970, s. 70) slovesa s podobným významem „*péct*“, „*smažit*“ a „*škvařit*“. Podmínkou adekvátního překladu zde byla zaměnitelnost jednotlivých výrazů, což bylo dodrženo,

nicméně sloves, která by takto mohla být použita má čeština daleko víc, proto se jedná o překlad fakultativní.

Každé fakultativní rozhodnutí by ale mělo být motivováno výchozím textem, aby nedošlo k proměně v adaptaci.

Při popisu jazykového zaměření na čtenáře rozlišujeme dvě roviny – obecnou a konkrétní:

Pohlížíme-li na způsob zaměření v rovině obecné, tedy jako na pouhé přenesení díla z jazyka výchozího do dílového, adresované jinojazyčnému čtenáři, všímáme si především otázky vlivu jazyka originálu na jazyk překladu. Oproti minulosti je dnes cílový jazyk v překladatelské praxi významným činitelem, podmiňuje jazykovou stránku ztvárnění díla a svými vyjadřovacími možnostmi určuje překladateli hranice. Čím je role jazyka ve výchozím textu větší, tím obtížnější je pak jeho překlad (český překlad knihy *Pak Kaplan má třídu rád* je toho dokonalým důkazem).

Jazykové zaměření v konkrétní rovině má svou osu diachronní (otázka archaizace a modernizace textu) a synchronní (zahrnuje problémy spojené s překladem stylu předlohy, řeší otázku stratifikace příslušného národního jazyka, normy, konvence atp.).

Styl překladu je dobově podmíněn (stejně jako styl originálu), proto se snaha o adekvátní vystižení stylových hodnot originálu často střetává s omezeními, zejména v otázce jazykové připravenosti domácího prostředí.

Pro úspěšný a adekvátní překlad díla je nutno brát v potaz také otázku archaizace a modernizace. Záměrná archaizace textu se týká starších (např. středověkých) děl, kterým by použití moderního jazyka poškodilo dobovou zakotvenost.

S tématem této práce souvisí spíše problematika modernizace překladu. Neustálý vývoj jazyka způsobuje zastarávání překladů cizojazyčných děl, a proto je nutné tato díla po určitém čase převádět do modernější podoby a přiblížit je tak soudobému čtenáři. U díla zaměřeného na jazykové jevy takovým způsobem, jako kniha *Pan Kaplan má třídu (stále) rád*, je zásadní nahradit zastaralý překlad nějakým novějším, modernějším, aby byla zachována identita uměleckých hodnot původního díla.

Kupříkladu v obou Rostenových originálech (1937, s. 134 a 1979, s. 171) stojí: „*It was not really necessary for Mr. Parkhill to go through the formality of final examination.*“

Překlad podle P. Eisnera (s. 106) zní: „*Věru, panu Parkhillovi nebylo formality nějaké zkoušky potřeby.*“

Dnešnímu čtenáři může takovéto vyjadřování připadat až archaické a spíše se ztotožní s verzí A. Přidala (s. 169): „*Ve skutečnosti to byla formalita, bez níž by se klidně obešel.*“

V duchu novodobějšího překladu odstranil A. Přidal také zastaralou koncovku sloves „-tí“, kterou jeho předchůdce vkládal do úst pedagoga na znamení vysoké spisovnosti. Stejně naložil i s přechodníky a výrazně méně používá trpný rod. Překlad A. Přidala tak působí mnohem uvolněněji a přirozeněji (viz Příloha).

2.2 Překlad a interpretace

V oblasti teorie uměleckého překladu hraje významnou úlohu interpretační složka. Prostřednictvím vhodně provedené interpretace se může obzvláště výrazně projevit zaměření překladatele na čtenáře. Významová mnohoznačnost literárního díla vytváří ideální podmínky pro různorodé interpretace daného textu.

Termín interpretace není v souvislosti s uměleckým překladem definován jednoznačně. Lze ji chápat jako jednu z fází překladu nebo také může být celý překlad považován za interpretaci originálu (viz J. Vilikovský, 1984).

Interpretace jako fáze překladu je rozhodovací proces, který čeká překladatele v případě nejednoznačnosti textu. Také se může stát, že má určitý jazykový prostředek v cílovém jazyce více významů než v jazyce původním – pak musí překladatel nalézt optimální řešení. V případě, že existuje více překladů jednoho originálního díla, mohou tyto být vnímány jako jeho různé interpretace. K tomuto jevu často dochází při překladu poezie.

(blíže M. Hrdlička, 2004)

Oba typy pojetí interpretace hrají v procesu překladu významnou roli a mohou výrazně (pozitivně i negativně) ovlivnit výsledné zaměření textu na čtenáře. Neznamená to ale, že by se ke čtenáři přeložené verze díla musel dostat text nějak zkreslený či upravený. „*Překladatelská interpretace tedy nejen nezkruskuje smysl*

původního díla, někdy ho naopak může odkrýt nebo zvýraznit“ (J. Vilikovský, 1984, s. 102).

Důležitá je vždy snaha o vytvoření adekvátního překladu (jenž je samozřejmě někdy možný i ve více variantách, viz dále). Překladatel by nikdy neměl dopustit, aby došlo k dezinterpretaci původního textu – ať už záměrné či nikoli.

2.3 Ekvivalence a adekvátnost uměleckého překladu

Na termín *překladatelská ekvivalence* lze pohlížet z mnoha úhlů pohledu. Teorie překladatelské ekvivalence je již řadu let zkoumána různými odborníky, z nichž každý má svou vlastní perspektivu. Například E. A. Nida (1964) proti sobě staví ekvivalenci formální (kdy překladatelovy snahy směřují k doslovnosti) a ekvivalenci dynamickou (zde je očekávaným výsledkem volný překlad). Výraznou snahu o doslovnost můžeme nalézt právě v překladu P. Eisnera, kdežto Přidalův překlad směřuje spíše k volnějším pojetí, důraz je kladen na malebnost českého jazyka. Z formálního hlediska je také možné se zaměřit na porovnání gramatických prostředků výchozího a cílového jazyka (J. Catford, 1967). Dále se můžeme zabývat ekvivalencí sémantickou, stylistickou, pragmatickou nebo funkční. Podstatné je, že v každém z těchto různorodých pojetí lze nacházíme příznak shody, které má být dosaženo (na různých úrovních a u různých jednotek).

Tento požadavek shody se ale mnohdy ukázal jako nerealizovatelný. Část badatelů od něho proto upustila a za cíl si zvolila alespoň dosažení maximální možné podobnosti originálního a přeloženého textu. Toto nově vzniklé pojetí problematiky uměleckého překladu se nazývá *adekvátní překlad*, který je chápán jako optimální přiblížení se originálu. Podstatou optimální aproximace je nalezení kompromisu mezi jednostranným zaměřením na čtenáře, jeho potřeby, schopnosti, požadavky, a jednostranným zaměřením na předlohu, resp. umělecký záměr původního autora.

Na základě různé míry ekvivalence vymezuje M. Hrdlička (2004, s. 21) tři základní typy překladu: doslovný, volný a adekvátní.

Doslovný překlad představuje mechanické kopírování předlohy charakteristické naprostým nedostatkem vlastní kreativity. Originální verze textu je pro překladatele závazná do té míry, že často nerespektuje ani odlišnou strukturu výchozího a cílového jazyka. Dnes už se tento typ téměř nevyskytuje.

Volný překlad pojímá předlohu spíše jako nezávaznou inspiraci, do popředí vystupuje překladatelova vlastní tvůrčí invence. Podle míry volnosti se může jednat o adaptaci, parafrázi, převyprávění atd.

Adekvátní překlad, nejen že respektuje originální dílo, ale zároveň se přizpůsobuje potřebám nového čtenáře-adresáta. Respektuje tedy identitu díla, ale zároveň je schopen jej zasadit do současného společenského kontextu. Stěžejním bodem je nezkreslené přenesení hodnot původního díla.

2.4 Druhy posunů v uměleckém překladu

Při překladu uměleckého literárního díla nevyhnutelně dochází k určitým posunům, způsobeným střetem dvou jazyků, kultur, dvou autorských pohledů. Posunů rozlišujeme několik typů, podle A. Popoviče (Teória umeleckého prekladu, 1975) jsou to následující: posun konstitutivní, individuální, tematický a negativní.

Konstruktivní posun je objektivní a funkční, je výsledkem rozporu mezi výchozím a cílovým jazykem. Jejich rozdílné gramatiky nutně předpokládají překladatelské přizpůsobení.

Např.: v originále najdeme gramaticky chybné použití minulého času prostého (past tense) „...and Spots bite me so hod on the –“ (L. Rosten, s. 126) které P. Eisner nahradil chybou v dokonavosti daného slovesa: „ ... *udělal najednou skoč a ukous mě*“ (s. 98).

Individuální posun záleží na vlastním autorském stylu překladatele, je otázkou jeho osobních preferencí. Na základě vlastního úsudku vybírá překladatel z paradigmatu různých variant tu nejvhodnější. Nelze podceňovat také dobovou a společenskou podmíněnost.

„*F. Teitelman, Mr. Kaplan read, his eyes gleaming. Aha! F – for Phillip, ha?*“
(L. Rosten, s. 98)

„*F. Teitelman, četl pan Kaplan s rozzářenýma očima. Ahá! F – to je Fafšinec, né?*“ (P. Eisner, 76)

„*F teitelman,“ přečetl si pan Kaplan. „F – achá! Fladimir.“* (A. Přidal, 281)

Tematický posun je zpravidla označován jako substituce – jedná se o nahrazení původních reálií, idiomů atp. prvky domácími. Není motivován jazykově, nýbrž kulturním zázemím. V překladech Rostenova díla nacházíme minimální snahy o takovou substituci, oba překladatelé se snažili ponechat původní reálie

nezměněné. Pouze místy nahradili neznámý pojem (město, postavu) jiným, který považovali v českém prostředí za známější a českému čtenáři bližší.

„Po tomto zářném začátku domáhal se Mr. Weinstein rady, co do pravopisu místního jména Ziegenwohlgesteistzuhaben kdesi in Bohemia, kde žije příbuzný, jemuž by rád dopsal. Že tomu místu dřív říkali jinak, něco s kozami, aha, už ví – Kozojedy mu říkali, ale pak se psalo Kosemjeden, teď nějak jako Ziegenwohlgesteistzuhaben, ale Mr. Weinstein si není jist pravopisem, a v žádném slovníčku to není.“ (P. Eisner, s. 70)

„After this brilliant beginning, Mr. Weinstein sought aid with the orthography of Tsintsinnanti, where his brother and ‘five’ children lived. He hadn’t be able to find Tsintsinnanti in the dictionary, so he said; he admitted, however, that it was a cheap dictionary.“ (L. Rosten, s. 89)

Pro srovnání uvádíme i příklad tematického posunu v překladu A. Přidala:

„A jednoho říjnového pondělka, v předvečer Kolumbova dne, začal těmito zvuknými slovy: ‘Dnes, třído, na chvíli odbočíme od běžné učební látky a povíme si něco o muži, jehož historický čin si naše země zítra připomene.’ (...)

‘Old Shatterhand!’, zvolal Oscar Trabish. Pedagog si posunul brýle. Pan Trabish se v Oldu Shatterhandovi přímo zhlížel: už dvakrát vzdal svému idolu hold rapsodickou slohovou prací. (A. Přidal, 1987, s. 199)

„And this Monday night in October, on the eve of Columbus Day, Mr. Parkhill began with these ringing words: ‘Tonight, class, let us set aside our routine tasks for a while to discuss the man, whose historic achievement our country will commemoratet tomorrow.’ (...)

‘Paul Rewere!’ cried Oscar Trabish. Mr. Parkhill adjusted his glasses. Mr. Trabish had formed a peculiar psychic union with ‘Paul Rewere’: he had already written two rhapsodic compositions and made one speech of tribute to his beloved alter ego.” (Leo Rosten, 1979, s. 206/207)

Negativní posun je na rozdíl od předchozích překladatelskou chybou, vzniká v důsledku nepochopení originálu a projevuje se nesprávným překladem originálu nebo jeho ochuzením. Výskyt negativního posunu je záležitostí překladatelovy nedostatečné znalosti jazyka nebo nerespektování pravidel ekvivalence.

Jednotlivé typy posunů se v praxi prolínají, v jejich čisté podobě je najdeme jen těžko. *„Nejčastěji se stává, že překladatel narazí na ‘problém’ vyplývající ze*

systemové rozdílnosti obou jazyků a řeší ho v souladu s osobní poetikou, respektive podle schématu, které vytvořil v minulosti.“ (J. Vilkovský 1984, s. 45)

2.5 Překlad záměrných gramatických chyb a dalších deformací jazyka

2.5.1 Záměrné gramatické chyby

Cílené užití gramatických chyb v umělecké literatuře není příliš časté. Většinou se jedná spíše o drobnosti, málokdy nacházíme dílo založené na nesprávném užívání jazyka, jako např. Rostenův *Pan Kaplan*. Proto je tato tematika zpracována v odborné literatuře pouze okrajově a důležitost adekvátního překladu zůstává neprávem nedoceněna. Přitom z hlediska funkčního je adekvátní překlad nezbytný. Záměrné gramatické a pravopisné chyby mohou v textu plnit funkci charakterizační, komickou, zesměšňující, vyjadřující roztomilost apod.

Pro překlad těchto chyb uvádí M. Hrdlička (2004, s. 102) následující pravidla:

1. chyba má mít v přeloženém textu stejnou funkci jako v originálu, má působit obdobně;
2. v překladu by měla být zachována obdobná frekvence chyb, čímž by bylo dosaženo i stejné „čtivosti“, srozumitelnosti originálu a překladu;
3. v překladu by měl být pokud možno zachován i typ chyby; v případě, že to není možné, je nutno příslušnou chybu vhodně kompenzovat podobným chybným jazykovým jevem.

Jak byly tyto zásady dodržovány při překladu díla *Pan Kaplan má třídu rád* naznačí vybraná ukázka.

Originál:

„So efter de Ravolution de pipple said ‘Jawdge Vashington, you our hero an´ lidder! Ve elacting you Prazident!’ So he vas elected Prazident U.S. – Anonymously!”
(Leo Rosten, 1965, s. 80, 81)

Eisnerovo překladatelské řešení:

„A tak, dyž byla revolución hotová, lidu žekli ‘Žorš Vašinkton, vy ste náš herdína a vy to povedete!’ A tak ho uvolili na brezident od Úesá – jednozvoraně všema hlasama, co tenkrát byly!” (Pavel Eisner 1970, s. 60)

Lze říci, že funkčně jsou gramatické chyby výchozího i cílového jazyka totožné, jejich účelem je působit komicky. I jejich frekvence je obdobná – v českém překladu chyb 18, v originále 19. V angličtině nacházíme 13 chyb výslovnostních, 5 gramatických a 1 lexikální. V českém překladu pak 7 chyb výslovnostních, 8 gramatických a 3 lexikální.

Typově se chyby obou textů poněkud odlišují. Je to dáno různými strukturami zúčastněných jazyků. Nicméně u tohoto kritéria je překladateli poskytována jistá volnost v tom smyslu, že se považuje za splněné i v případě, kdy překladatel použije sice neidentický, ale aspoň adekvátní typ chyby (např. anglické zkomolení slova „*Prazident*“, kde se zaměňují samohlásky e/a, je přeloženo jako „*brezident*“ čili chybou je nerespektování ne/znělosti souhlásek p/b).

Nyní se zaměříme na stejný úryvek, jen v podání dvojice Rosten-Přidal:

Originál:

„So de pipple sad, 'Jawdge, you our hero! Our rill lidder. Ve love you! You should live till a hondrit an' tvanty yiss old! Ve elact you Prazident de whole U.S.A.' So he vas elacted –anonymously-!“ (Leo Rosten, 1979, s. 155)

Přidalovo překladatelské řešení:

„Tak lidi žekli Žóč, ty seš náš chrtina, náš skutečnej vedoucí my tě mílujem! Ty musíš mít šecker nejlepčí a fůru kuspěchu v práci a rotině! My tě volíme na brezidenta celýho Júesej. A tak byl jednovlasně zavolenej –“ (Antonín Přidal, 1987, s. 156)

V tomto případě je poměr chyb 19/21 (angličtina/čeština), přičemž jejich charakter je víceméně srovnatelný. V anglickém originále nalézáme 4 chyby gramatické,

14 výslovnostních a 1 lexikální. Přidalův překlad obsahuje 6 chyb gramatických, 11 výslovnostních a 4 lexikální.

Opět zde najdeme typové odlišnosti, kupříkladu gramatické chyby v anglickém jazyce se zakládají převážně na absenci členů podstatných jmen a nesprávných tvarech sloves, v českém jazyce překladatel správně vidí možnosti pochybení spíše v koncovkách substantiv a adjektiv.

Nedodržení uvedených zásad může vést k určitému posunu až deformaci výchozího textu a jeho účinku na čtenáře.

V této souvislosti je důležité si uvědomit rozdíl mezi chybou gramatickou a pravopisnou. Pojmy gramatika a pravopis bývají v běžně mluveném jazyce často zaměňovány, když uživatelé nazývají gramatické chyby pravopisnými.

Gramatická chyba je chyba systému jazyka, v praxi se s ní setkáváme především u cizinců, rodilý mluvčí gramatickou chybu zpravidla neudělá. Pravopisná chyba je chyba v soustavě pravidel pravopisu, např. v interpunkci, nebo v psaní *mě/mně* apod.

(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Gramatika>)

V Rostenových knihách se žáci večerní přípravné školy dopouštějí chyb obojího druhu, pravopisné se ale vyskytují výrazně méně, neboť je jim dán prostor pouze v občasných písemných projevech studentů.

Typově můžeme jazykové chyby rozdělit na gramatické, lexikální a výslovnostní. Podstata chyby gramatické je již uvedena výše. Podstatou chyby lexikální je nevhodná volba vyjadřovacího prostředku (*„Pan Kaplan znovu povstal. 'Rači to okno zavžu. Na mou sousedku tláčí'. A zavřel okno dřív, než pedagog stačil říct: 'Táhne, pane Kaplane, táhne.'“* (A. Přidal, s. 174). Chyba výslovnostní je nejobtížněji přeložitelná, kvůli odlišné fonetice cizího jazyka.

Jak už bylo zmíněno, překladatelská práce obou autorů byla ztížena rozdílnými strukturami anglického a českého jazyka.

Angličtina, coby izolační jazyk, nabízí k chybování jiné oblasti než flektivní čeština. Jak se dočteme v publikaci *Jazyk a jazykověda* (Fr. Čermák, 2007), podstatou flexe je vyjadřování gramatických funkcí koncovkou, připojovanou ke kořenu/kmenu, a to často prostřednictvím alternací hlásek, přičemž koncovka může mít najednou i více funkcí. Překladatel tedy může vytvářet hojné chyby v koncovkách ohebných slovních druhů. Naproti tomu *„izolace je založena na vyjadřování gramatických funkcí dodávanými pomocnými slovy.“* (Fr. Čermák, 2007) Téměř úplná absence koncovek skýtá široké pole působnosti z hlediska záměny slovních druhů.

2.5.2 Další typy deformací jazyka

Téma jazykové výuky cizinců nabízí nepřehledné množství příležitostí ke komolení jazyka. Kromě záměrných chyb gramatických, spadajících do morfologie,

Ize v Rostenově díle nalézt i deformace z oblasti dalších jazykových disciplín, především fonetiky a lexikologie.

Překlad deformací ve výslovnosti je záležitost poměrně obtížná, především kvůli odlišným soustavám hlásek v jednotlivých jazycích. V kontextu překladu do českého jazyka se samozřejmě nabízí především problematika výslovnosti hlásky „ř“, v angličtině je obdobně vnímáno „w“. V přepracovaném vydání Kaplanových příběhů z roku 1979, které do češtiny převedl A. Přidal, je výslovnosti obtížnějších hlásek dokonce věnována celá kapitola. Zatímco angličtina se svým historickým principem pravopisu řeší především chybnou výslovnost samohlásek (*L. Rosten*, s. 66: „*Mr. Kaplan said 'fad' when he meant 'fed' and 'dad' when he meant 'dead'*“). V češtině je přirozenější záměna neznělých a znělých souhlásek. (*A. Přidal*, s. 76: „*Pan Kaplan například říkal 'flek' když myslel 'vlek' a 'fenku' když chtěl říct 'venku'*.“) V případech jako je tento není možné obejít se bez tzv. *individuálního posunu*, popsaného v kapitole 2.4, který zahrnuje vysokou míru překladatelovy invence. Je ale třeba ocenit, že pokud to je jen trochu možné, shoduje se Přidalův překlad s originálem i v deformacích výslovnosti. Zachována zůstala například záměna s/z: „*Zelma broke the sipper on her zkirt*.“ (*L. Rosten*, s. 68) přeloženo jako: „*Zilva pokasila sip na zukni*.“ (*A. Přidal*, s. 69).

Poněkud obtížná může být pro překladatele i lexikální stránka jazyka, zejména pohybujeme-li se v oblasti frazeologie a onomastiky. Zvláštním aspektem překladu jsou vlastní jména osob, v mnohých dílech vybíraná tak, aby reprezentovala charakter postavy (časté u ruských autorů – N. V. Gogol, F. M. Dostojevskij) a v tomto duchu také dále překládaná. Vlastní jména Rostenových hrdinů však zůstávají i v překladech stejná. Snad proto, že různorodost jmen žáků zvyšuje dojem internacionality. Jinak ale k deformacím vlastních jmen dochází poměrně hojně, a proto je jejich překlad pro nás zajímavý. Kupříkladu jméno *Shakespeare*, v originálech vyslovováno „*Jakesbeer*“, překládá P. Eisner jako „*Žeksbír*“, kdežto A. Přidal zvolil variantu „*Čespír*“. Zde je patrné, že zatímco P. Eisner se foneticky drží předlohy, A. Přidal dává přednost přirozenému zařazení do výslovnostního systému češtiny. Komolení vlastních jmen osob, názvů knih, měst apod. je nesmírně zajímavou složkou díla a budeme se jím podrobněji zabývat v dalších kapitolách.

Další obtížnou překladatelskou pasáží se mohou stát komolené idiomy a fráze, kterým se budeme blíže věnovat v následujících kapitolách. Jen občas je lze překládat doslovně, a proto je na nich nejlépe patrný individuální posun. Zde můžeme porovnávat míru zasahování obou překladatelů do výsledné podoby díla. Pro tuto práci je důležitý především vývoj jazykové situace během sedmnácti let, které uplynuly mezi jednotlivými překlady. Všimneme si tedy především zastarávání některých výrazů a jejich nenásilného nahrazování novějšími, což neplatí jen pro oblast frazeologie, ale pro celou lexikologii.

3. Porovnání českých překladatelských konkretizací předlohy

V následující kapitole se budeme zabývat vybranými jazykovými jevy v knize *Pan Kaplan má třídu (stále) rád* a porovnáním jejich překladů do češtiny v podání Pavla Eisnera (1970) a Antonína Přídala (1987).

3.1 Gramatika

V knize *Pan Kaplan má třídu (stále) rád* se s chybami v pravopisu a gramatice setkáváme na každé stránce. Chybování je součástí procesu učení a tudíž také neodmyslitelnou součástí vyjadřování žáků.

3.1.1 Chyby gramatické

Tento druh chyb vyplývá z neznalosti systému jazyka, rodilý mluvčí se obvykle gramatických chyb nedopouští. Struktura českého a anglického jazyka se od sebe dosti výrazně liší, proto není vždy snadné gramatickou chybu přeložit.

V originálu je častým prohřeškem pana Kaplana zaměňování zájmen *my* a *mine*. Například: „*So I'll talk about mine – no – my vacation!*“ (L. Rosten, 1979, s. 80). A. Přidal (1987) připodobnil tento omyl k problematice používání zájmen *můj* a *svůj*: „*Vypral jsem za své téma můj – né – svůj volný čas!*“ (s. 91). Toto řešení lze zcela určitě prohlásit za adekvátní. Zato překlad P. Eisnera (1970) původní záměr příliš nevystihuje. Věta v jeho podání zní: „... *já budu mlúvit od majne – to je chyb! – od mém prástninu.*“ (s. 21) Obdobný postup nacházíme v knize ještě několikrát, například ve zvolání „*Now si commink mine time!*“ (L. Rosten, 1937, s. 90). Překlad: „*Ted' přišel majne produkción!*“ (P. Eisner, 1970, s. 71) Tímto se z oblasti chyb gramatických dostáváme k chybám lexikálním.

3.1.2 Chyby pravopisné

Tento typ chyb nalézáme v písemných projevech žáků, v češtině se jedná především o nesprávné psaní i/y po tvrdých a měkkých souhláskách, jeho špatné užití ve vyjmenovaných slovech, ve shodě podmětu s přísudkem aj. Častá je také záměna hlásek ů/ú, s/z a ě/je. V přeložených textech také nacházíme mnoho případů zanedbání deklinace ohebných slovních druhů. Z hlediska množství je mnohem více záměrných pravopisných chyb v překladu P. Eisnera, ačkoli při porovnání obou anglických verzí zjistíme, že se v nich početně odlišují jen minimálně. Konkrétní příklady písemných projevů viz Příloha.

Zajímavým pravopisným jevem je převzaté užívání velkých písmen v překladu P. Eisnera. V angličtině se velká písmena používají mnohem častěji než v češtině (názvy dnů, měsíců, svátků, tituly osob, názvy veřejných institucí, významných historických událostí, názvy uměleckých období, osobní zájmeno I atp.). Proto, když Rostenův pan Kaplan ve své slohové práci napíše „Boss“ (šéf) s velkým počátečním písmenem, můžeme to považovat za gramatický omyl v tom smyslu, že si plete termín „Boss“ s hodností či titulem. Když ale P. Eisner nechává podle anglického vzoru napsat pana Kaplana „Náš Šéf“, český čtenář těžko hledá nějakou souvislost s pravopisnými pravidly své mateřštiny. (Další příklady viz Příloha)

3.2 Lexikologie

3.2.1 Vlastní jména

Jak už zde bylo zmíněno, problematika překladu vlastních jmen se netýká jmen osob v knize vystupujících (alespoň většinou), nýbrž těch, o kterých žáci večerní přípravné školy hovoří. Než přistoupíme k překladům deformovaných názvů a jmen, zastavíme se u jedné zvláštnosti v překladu P. Eisnera (1970). Vyučující pan Parkhill je v něm uváděn jako „Mr. Parkhill“, což působí značně nepřírozně. Je to zvláštní také z toho důvodu, že tohoto pojmenování je užíváno většinou, nikoli však pokaždé. Tato koncepce působí jednak zmateně a jednak poněkud cize. V překladatelském řešení A. Přidala je vždy užíváno jednotné „pan profesor Parkhill“.

Různé postupy obou českých autorů v případě překladu deformovaných vlastních jmen ilustrují následující ukázky:

„In Fabrary ve got Judge Vashington's boitday, a fine holiday. Also Abram Lincohen's.“ (L. Rosten, 1937, s. 61; 1979, s. 103)

V únoru je narozenina od brezidenta Vašinktonu, uhfátna svátka. Taky od Abrama Lincohena je krásná svátka.“ (P. Eisner, 1970, s. 51)

„V únoru má naroděniny Čoč Fošinkton, krásnej svátek. Taky Abram Linkón, eště lepčí.“ (A. Přidal, 1987, s. 110)

Při překladu vlastních jmen amerických státníků zvolili oba překladatelé odlišné postupy. U P. Eisnera je patrná snaha přiblížit se v nejvyšší možné míře anglickému originálu. Překladatel klade důraz na psanou podobu deformovaných slov, a tím se částečně vzdaluje reálné české výslovnosti. Oproti tomu A. Přidal (1987) primárně předpokládá mluvenou formu projevu a deformuje jména prezidentů tak, aby odpovídala českým fonetickým chybám („Čóč Fošinton“ namísto [džordž vošinktn], „Linkón“ namísto [linkn]). Tento typ pochybení působí na českého čtenáře jistě autentičtěji.

3.2.2 Slovní zásoba

V rámci slovní zásoby obecně je jedním z nejvýraznějších rysů Eisnerova překladu časté užívání germanismů, které později u Přidala nacházíme už jen zřídka. To je dáno především tím, že je postupem času se ve slovní zásobě českého jazyka začaly nahrazovat anglicismy. Domníváme se, že Eisnerova orientace na germanismy je zčásti podpořena originálem (např. velmi častý výskyt povzdechu „mein Gott“), přesto by se dalo říci, že se jich v jeho překladu objevuje až příliš, a to i v místech, kde nebyly L. Rostenem ani naznačeny, jak ostatně dokládají následující ukázky:

(1)

„How is darling Fanny? Long should she leave! So long.“ (L. Rosten, 1937, s. 38)

„Co dělá Tvá drahouška Fanny? Abi bila strafá a tlustá bis hundred Jahr, ták tlustá.“ (P. Eisner, 1970, s. 36)

„How is darling Annie? Long should she leave! So long.“ (L. Rosten, 1979, s. 88)

„Jaxemá tvuj darlink Anča? Buch ji pochovej.“ (A. Přidal, 1987, s. 98)

(2)

„Look de high forehat dat's showing smotness, brains!“ (L. Rosten, 1937, s. 81)

„Ta čela do vejšky, to je známeni, jak byl begábt, nadávanej.“ (P. Eisner, 1970, s. 64)

„See his high forehat – showink tremendous brens!“ (L. Rosten, 1979, s. 156)

„Dívejte na to vysoký čelo – značku oprovskýho mozka!“ (A. Přidal, 1987, s. 156)

Proti přílišnému používání germanismů stojí také aspekt archaičnosti. Vždyť kdo z dnešních čtenářů si správně vysvětlí výrazy jako „s šífuch“ (z lodí), nebo „byldunk“ (vzdělání)?

Následující cvičení ze slovtvorby (úkolem žáků bylo tvořit množné číslo libovolných podstatných jmen) dokumentuje rozdíl v uvažování obou českých překladatelů v otázce individuálního posunu.

Leo Rosten (1937, s. 3; 1979, s. 5):

„housemakes.....houses
dog..... “dogies
library..... “Public library
cat..... “Katz“

Pavel Eisner (1970, s. 10):

„dum.....dádomy
pes..... “pesy
knihófna.... “veřejná knihófna
kotzaurek “Kotzaurek & syn“

A. Přidal (1907, s. 23)

„strom	dá	stromy
pes	dá	pesy
nemoc	dá	nemocnice
lev	dá	Löwi“

Je obtížné hodnotit, zda byl ten který postup v dané situaci adekvátní, či nikoli, můžeme se nicméně pokusit alespoň o domnělou rekonstrukci. U P. Eisnera je opět patrná snaha co nejvíce se přiblížit originálu, což však nemusí být vždy nejlepším řešením. V překladu „kotzaurek – Kotzaurek & syn“ tím poněkud ohrožuje dodržení zásady ekvivalence. Lze se domnívat, že termín „Katz“ je odkazem na jidiš, a tudíž je mu ideově bližší řešení zvolené A. Přidalem – namísto trvání na doslovném překladu se zaměřil na výběr adekvátní alternativy („Löwi“). Ne vždy je ale užití individuálního posunu takto povedené – nahradit spojení *knihovna – veřejná knihovna* dvojicí

nemoc – nemocnice už možná bylo trochu zbytečné, v tomto případě by byl doslovný překlad také naprosto vyhovující.

3.3 Frazeologie

Překlad frazeologismů není nikdy snadný, zejména proto, že se nedotýká pouze oblasti jazykové, ale také je nutno přihlížet k sociálně kulturním aspektům. Fráze a frazeologismy mají většinou historický původ, nezřídka se stane, že slovní zásoba v nich užitá je již v daném jazyce zastaralá, a tudíž pro cizince těžko uchopitelná:

„Frazeologická jednotka tvoří po stránce formální i významové celek, a významové i gramatické vlastnosti jednotlivých komponentů jsou v jejím rámci i v různém stupni (závislém na povaze frazeologismu, na stupni frazeologizace i jiných činitelích) oslabeny. Mluví se v té souvislosti obvykle o desémantizaci (oslabování významu) komponentů, ztrátě paradigmatickosti atd.; ta ani ona však není nikdy úplná: Krajním dokladem toho v obojím smyslu jsou frazeologismy, jejichž komponenty jsou „slova“ mimo ně neužívaná a neexistující, a to buď vůbec, anebo jen v současném jazyce: pozdě bycha honit, dávat bacha, mít pítku na někoho, dát všanc, přijít jako na zavalanou, není po něm ani vidu ani slechu, na svatého Dyndy atp., a přece jsou významově klíčovou složkou celého frazeologického spojení a nepřestávají vyjadřovat ani vztahy formální.“

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6093>

Hledání vhodných ekvivalentů k takovýmto speciálním výrazům je bezpochyby náročné a od překladatele vyžaduje značnou míru zasahování do původního textu. To ale ještě neznamená, že by takovéto zásahy musely být pravidlem, jak si ukážeme na následujícím příkladu:

V jedné kapitole vznesl pan Kaplan dotaz na spojení „*a so and so*“, které se v angličtině používá jako eufemismus pro veškerá vulgární či nevhodná vyjádření o jiných lidech. Pointa spočívá v tom, že se Kaplan pouze přeslechl a ve skutečnosti byla použita fráze *so-so*, tedy *ani tak, ani tak*: „*I fill so-so.*“ (1937, s. 121).

P. Eisner se rozhodl pro volné převedení textu a v jeho podání se problém pana Kaplana týká hypotetického sousloví „*kolo pěšky*“, zaslechnutého ve větě: „*...co ti budu povídat, jako dyby mně pšejela kolo pěška...Vi hajst? Jako dvě kolo pěšky.*“ (P. Eisner, 1970, s. 74).

Oproti tomu A. Přidal tento výraz krásně překládá jako „*nepotento*“, domněle zaslechnuté ve větě: „*Furt do mě někdo houká. Bud' moje stará nepo tento.*“ (A. Přidal 1987, s. 126).

Přidalův překlad je mnohem přesnější a také více odpovídá autorovu záměru, což nám dokládá, že původní překladatelský postup P. Eisnera byl zbytečně volný, tedy neadekvátní.

Abychom dokázali, že tento postup není u P. Eisnera ojedinělý, podívejme se i na další ukázkou, která se ovšem frazeologie dotýká jen okrajově. V textu pan Kaplan namísto fráze použije slangový výraz: „*He's nuts*“ (L. Rosten 1937, s. 117; 1979, s. 165). Jedná se o autorovu slovní hříčku, správně znějící *He's nuts*, tedy *On je blázen* (nut – ořech/blázen). K tomu A. Přidal vytvořil českou alternativu „*On je požahanej*“ (1987, s. 163), která dané hříčce výborně odpovídá. P. Eisner ve svém překladu opět přišel s vlastním výrazem, konkrétně: „*At' se byngl hází.*“ (1970, s. 90). Ve správném znění tedy *At' se pingl hází*, úsloví, které je dnes již poněkud zastaralé, a tudíž čtenářsky nepřístupnější.

3.4 Poezie

Abychom mohli srovnávat překladové verze básnického textu, měli bychom se nejdříve podívat, jak vypadají verše v originále a jak byly následně deformovány záměrnými chybami:

W. Whitman:

„But O heart! heart! heart!

O the bleeding drops of red,

Where on the deck

my Captain lies,

Fallen cold and dead.“

L. Rosten (1937, s. 84; 1979, s. 158):

„O hot! hot! hot!

O de blidding drops rad!

Dere on de dack

Jake Popper lies

Fallink cold an'dad!“

Nyní přejdeme k českým překladům. Samozřejmě, že v tomto případě nejde o přenesení uměleckých hodnot slavného Whitmanova díla, ale pouze o vhodné přebásnění. Není tedy na místě posuzovat kvalitu nově vzniklých básní, co nás zajímá více jsou rozdílné postupy obou překladatelů. P. Eisner začíná podle originálu, v prostředku básně se od něj v zájmu rýmu mírně odklání a zase se v posledním verši vrací. A. Přidal se rozhodl naopak zcela pozměnit první dva verše ve jménu zachování autenticity těch následujících.

P. Eisner (1970, s. 66):

„O serse! serse! serse!

O rudých kápek pád!

Džek Popper bez hlesu!

Už není v delikatesu!

Už je smert a chlat!“

A. Přidal (1987, s. 158):

„Ó šál, šál, šál

do prsa mě pích!

Na lopatách tady

Pepa Popper leší

hladný, mrrrtvý, tích...“

Rozhodně je zde třeba ocenit Eisnerův odkaz k popisované situaci: zmiňovaný Pepa Popper, kterému je v této parafrázi vzdávána čest, pracoval podle předchozího vyprávění pana Kaplana jako prodavač v lahůdkách. Jedná se tedy o smysluplnou básnickou improvizaci, v rámci začlenění do kontextu.

3.5 Shrnutí

Z hlediska gramatického a fonetického je A. Přidal mnohem důslednější v dodržování poměrů záměrných chyb v angličtině a češtině a zároveň vkládá tyto chyby do textu citlivě a nenásilně. Překlad P. Eisnera si v žádném případě nezaslouží být kritizován, jen je ve srovnání s prací A. Přidala poněkud méně autentický a pro dnešního čtenáře možná místy i hůře srozumitelný. To je ovšem dáno značným časovým odstupem mezi vydáním jednotlivých českých překladů, neboť jak zmiňujeme v kapitole 2.1, vliv archaizace je zvláště znatelný právě u díla, které se jazykem a jeho používáním v běžném životě přímo zabývá.

Oba čeští autoři se nezřídka uchylují k volnému překladu a tam, kde to považují za nezbytné, vymýšlejí i celé vlastní pasáže. Zásahy A. Přidala se objevují převážně v místech, kde by doslovný překlad působil příliš neobratně. Ne vždy je to sice nutné (viz např. 3.2.2), ale celkově jsou pro vyznění textu přínosem. Obměny původního textu učiněné P. Eisnerem působí naopak poněkud svévolně, zvláště pokud čtenář zná pozdější překlady A. Přidala, a tudíž ví, že tak výrazný odklon od předlohy zdaleka nebyl nezbytný. V jiných případech je Eisnerův překlad naopak příliš doslovný, což běžnému čtenáři zase tolik vadit nemusí, ovšem pravděpodobně jen do chvíle, kdy má možnost srovnání s anglickým originálem.

4. Srovnání výchozího a cílového textu

V této kapitole si klademe za cíl okomentovat rozdíly mezi výchozím a cílovým textem jednotlivých verzí knihy *Pan Kaplan má třídu (stále) rád*, zhodnotit kvality českých překladů a eventuálně navrhnout vlastní dílčí překladatelská řešení. Následující kapitoly jsou věnovány nejprve celkovému srovnání obou českých překladů díla a dále pak konkrétním překladatelsky zajímavým prvkům textu. Na oba překladatele se zaměříme odděleně, pouze ve vztahu k jejich anglickým předlohám. Nelze je ovšem oddělit úplně, už jen z toho důvodu, že A. Přidal při své práci z Eisnerova překladu částečně vycházel.

4.1 Celkové srovnání českých překladů s originály

4.1.1 Zhodnocení překladu Pavla Eisnera

V předchozích kapitolách jsme se zabývali především překladem záměrných chyb, tedy téměř výhradně vyjadřováním žáků Večerní přípravné školy pro dospělé. Shrňme-li dosavadní zjištění, můžeme konstatovat, že z hlediska gramatického, pravopisného a fonetického je množství záměrných chyb daleko vyšší v překladu než v originálu. Záměny hlásek i pravopisné omyly jsou v české verzi častější a také nápadnější než v anglické. Při překladu chyb lexikálních – ať už se jedná o komolení vlastních jmen, vytváření antonym nebo o překlad frazeologických obrátů - se P. Eisner často uchyluje k tematickým posunům i v místech, kde by to nebylo nezbytně nutné. Poměrně výrazným rozdílem oproti originálu je také časté používání germanismů. Celkově by se dal překlad záměrných chyb označit za zdařilý, i když ne ve všech ohledech adekvátní.

Ovšem pro ucelený dojem z knihy je zapotřebí se zaměřit také na části, kde se užívá spisovného a chybami nepoznamenaného jazyka (vypravěč, pan Parkhill). V těchto pasážích přechází P. Eisner z hovorového stylu do stylu místy až absurdně knižního. V anglickém originále tento rozpor patrný není, vyučující mluví přirozeně, užívá běžnou slovní zásobu. Pro ilustraci uvádíme několik ukázek:

(1)

Originál:

„Here was a foe of caliber quite different from that of Norman Bloom.”

(L. Rosten, 1937, s. 40)

Eisnerův překlad:

„Mezi ním a jí žířila nenávist zcela jiného rázu než pouhopouhé přestřelky s Mr. Bloomem.“ (P. Eisner, 1970, s. 37)

Námi navrhované řešení:

Planula mezi nimi nenávist zcela jiného rázu než ta mezi ním a panem Bloomem.

(2)

Originál:

„Ahá! zvolal pan Kaplan najednou, patrně právě v tom okamžení pocítil na čele duchový pocel své Múzy.“ (L. Rosten, 1937, s. 40)

Eisnerův překlad:

„Aha! Cried Mr. Kaplan suddenly, as the Muse kissed him.“ (P. Eisner, 1970, s. 43)

Námi navrhované řešení:

Aha!, zvolal náhle pan Kaplan, jako by ho právě políbila múza.

Takovéto výrazy, spolu se slovoslednou inverzí, častým užíváním přechodníků a také koncovky sloves „-tí“, dělají z Eisnerova překladu dílo archaické a čtenářsky obtížně uchopitelné. Kromě toho je ale také překladem umělecky i jazykově hodnotným, již po několika stránkách čtenář pochopí, že se dostal do světa plného jazykových hříček, který si rychle oblíbí. Několik příkladů takového hraní si se slovy za všechny:

„Dyž se pohádají pohádky od Miguláše, jak on prompt dělá túru do všech domuch, kde mají ňáky milý zátky – né! – ňáky mily špunty a on leze komínou dolu a nadělá jim do punčochu!“ (P. Eisner, 1970, s. 51)

„Všecko v novin je tobrý pro byldunk. Taky insertační zadek. Dámyapánove, zadek od novin je velká pošehnání pro celý lidovstvo na sfjetě. A pšedek taky. Ty uváděníky! Ty rozčilovající mordy! Ty reportráše každej den! A v neděli ty pšíkrmy – né! – ty pšílohy!“ (P. Eisner, 1970, s. 103)

A nejen v komolených promluvách pana Kaplana, ale i v obyčejném (chyb prostém) textu vypravěče najdeme takových pasáží víc než dost.

„Leč Bohu budiž žalováno – nikdy nenabyl Mr. Parkhill dojmu, že by se pan Kaplan byl něčemu naučil. Jeho výslovnost i pravopis napořád utkvávaly na stupni

jakéhosi jazykového Neandrtálu, jeho mluvnická praxe zůstávala žalostná, jeho věty se klenuly architekturou fantasmagorickou.“ (P. Eisner, 1970, s. 106)

4.1.2 Zhodnocení překladu Antonína Přídala

S novější verzí překladu knihy *O Kaplan! My Kaplan!*, přišlo také nové pojetí překládaného tématu. Ačkoli v anglické verzi došlo kromě rozšíření o další kapitoly jen k malým změnám, při prepisování českého překladu tomu bylo jinak. A. Přidal sice v mnohém ohledu z Eisnerova původního překladu vychází, ale zároveň již nechává hrdiny mluvit současnějším jazykem. Dalším specifickým rysem je snaha o komolení slov po způsobu dětské řeči, nikoli „po německu“ či „po anglicku“.

Přidal se také snaží, aby chyby, jichž se žáci dopouští, působily co nejautentičtěji. Rozlišuje například chyby v mluveném projevu (kdy deformaci slov zakládá na fonetice) a v psaném projevu (zde fonetika ustupuje pravopisu). Například pan Kaplan neumí vyslovit hlásku „ř“, ale nebrání mu to ji napsat (na rozdíl od překladu P. Eisnera).

Při srovnání s anglickým originálem zjistíme, že A. Přidal velmi důsledně dodržuje poměry záměrných chyb (gramatických, lexikálních i dalších), a stejně tak se snaží o pokud možno přesné přenesení všech myšlenek. Převádění gramatických jevů se samozřejmě neobešlo bez tematických posunů, ale v ostatních částech textu se jim překladatel pokud možno vyhýbá.

Celkově lze Přidalovo překladatelské řešení hodnotit velmi pozitivně, najdou se ovšem i nějaké kritické připomínky, uvedené například v oddíle 4.5.

4.2 Problematické jevy v překladu Pavla Eisnera

4.2.1 Germanismy a anglicismy

Jak jsme zmínili v první kapitole, mateřským jazykem Lea Rostena je kromě angličtiny také jidiš. Je proto pochopitelné, že mezi prohršky svého hrdiny zařadil mj. užívání německých výrazů. A nejinak je tomu i u Kaplana českého. Nicméně Eisnerovo pojetí této problematiky se od anglické verze poněkud liší.

V angličtině je nejběžnější chybou tohoto druhu záměna slov *with* a *mit*, založená nejspíš na zvukové podobnosti. Dalším opakujícím se germanismem je sousloví „*mein Gott*“, ostatní německá slovíčka se už vyskytují pouze ojediněle

(záměna *Tante – Dante*). Při překladu těchto cizojazyčných vložek zvolil P. Eisner zajímavý postup. Pokaždé, když se v textu originálu objevilo „mit“ nebo také „mitout“, včlenil do svého překladu nějaký germanismus. Potíž je ale v tom, že si na rozdíl od Rostena volil slova plnovýznamová (*byldung*, s.103, *gocajdank*, s. 27), a tedy v textu mnohem nápadnější. (viz Příloha) Zatímco v originále přestane čtenář této stále se opakující chybě věnovat pozornost, v české verzi je mu naopak velice nápadná. Možná by bylo vhodnější zvolit si také jen jedno slovo, a to poněmčít a důsledně jej opakovat. Kupříkladu zájmeno *mein/e* (*můj/moje*) zní v obou jazycích podobně a má v textu přibližně stejnou frekvenci jako předložka *s*.

Vezmeme-li v úvahu, že P. Eisner pocházel ze smíšené česko-německé rodiny, můžeme inklinaci k hustšímu užívání německých výrazů připisovat jeho osobním preferencím.

Kromě germanismů nacházíme v Eisnerově překladu i různé výrazy, převzaté z angličtiny, k jejichž použití ale schází logický důvod. Kupříkladu označení „*Mr. Parkhill*“, místo „*pan Parkhill*“. Typově sem lze zařadit také chybování v psaní velkých písmen, jak je popsáno v oddíle 3.1.2. Dalším příkladem může být osobité označení prvotřídní věci – podle pana Kaplana „*fojstklás*“ (*first-class*). Žádný z žáků pana Parkhilla logicky nepochází z anglicky mluvící země a vyučovaným jazykem je čeština. Jak si tedy vysvětlit běžné užívání podobných výrazů? Nejlépe by snad bylo je vynechat či nahradit. Například A. Přidal užívá namísto zmiňovaného „*fojstklás*“ slovo „*špíčkový*“.

4.2.2 Výchozím textem nemotivované používání cizích slov

Jak už jsme si párkrát ukázali, Eisnerův překlad do značné míry podlehl vlivu archaizace, mj. i po stránce lexikální. Najdeme v něm mnoho dnes již nepoužívaných výrazů a obrátů, které dnešnímu čtenáři značně ztěžují porozumění textu; to ale není chyba překladatele. V souvislosti s obtížnějším pochopením textu se nabízí jiná komplikace – užívání ne zcela běžných cizích slov, navíc neopodstatněné, neboť v anglickém originálu vyskytují jen velmi ojediněle.

Následující ukázky obsahují pasáže, v nichž P. Eisner použil ne úplně běžná cizí slova, a to i přes to, že v anglickém originále není žádný podobný úmysl patrný.

(1)

„*Mr. Parkhill* dovršil své pořadatelské pokyny povzbudivým pokývnutím, které svědčilo areopagu třídy.“ (P. Eisner, 1970, s. 23)

„Mr. Parkhill finished his instructions with an encouraging nod to the class.”

(L. Rosten, 1937, s. 20)

Námi navrhované řešení:

Pan profesor Parkhill ukončil svou instruktáž povzbudivým přikývnutím směrem ke třídě.

(2)

„Zazvonění hlásilo respirium. Učebna se zaplnila radostnými šelesty“

(P. Eisner, 1970, s. 80)

„The recess bell rang. The classroom filled with happy noises.” (L. Rosten, 1937, s. 104)

Námi navrhované řešení: Zvonek ohlásil přestávku a třída se zaplnila radostným šumem.

(Další příklady viz Příloha.)

V několika ojedinělých případech se nejednalo o svévolné odbočení překladatele, nýbrž opravdu o přesný překlad originálu. Přesto by nejspíš bylo vhodnější se méně známým cizím slovům vyhnout.

„Slečna nevěnovala jeho kasuistice nejmenší pozornost.“ (P. Eisner, 1970, s. 57)

„Miss Mitnick paid no attention to this casuistry.“ (L. Rosten, 1937, s. 70)

Námi navrhované řešení:

Slečna nevěnovala jeho vychytralým argumentům nejmenší pozornost.

P. Eisner byl zajisté výborný překladatel a znalec českého jazyka. Pro své rozhodnutí užít právě takových slov měl nepochybně dobrý důvod. Tuto tendenci lze kupříkladu chápat jako snahu o odlišení promluvy učitele (případně také vypravěče) od nespisovných a gramaticky i jinak chybných výpovědí žáků. Je ovšem otázkou, zda je tohle ten pravý způsob, jak poukázat na různé úrovně jazyka. V originále se L. Rosten spokojil s pouhou spisovnou angličtinou a několika latinskými rčeními. (Stejně tak A. Přidal se ve svém pozdějším překladu uchýlil k latinským promluvám, dokonce častěji, ale vždy k nim doplnil i český překlad.)

4.3 Problematické jevy v překladu Antonína Přídala

4.3.1 Gramatika

Pracuje-li si autor s jazykem, s podstatou a logikou řeči, bude celá kniha jejím věrným obrazem. Tak jako má každá řeč svou vlastní strukturu a gramatické základy, i chyby, kterých se nezkušený mluvčí dopouští, mají svá pravidla. V našem případě dochází ke střetu jazyka anglického a českého, řečí vzešlých z naprosto rozdílných základů, u nichž nalézáme jen málo společných rysů. Proto právě na gramatických příkladech nejlépe poznáme překladatelovo mistrovství, právě zde se ukazuje, zda překladatel pochopil a správně vystihl záměr autora. Antonín Přidal ve svém překladu mistrně balancuje mezi snahou udržet všechny myšlenky originálního díla a zároveň tyto myšlenky přenést do českého gramatického systému.

Například v originále pan Kaplan podle své vlastní logiky tvrdil, že existují-li zájmena, nahrazující jména, měla by existovat také „záslovesa“, nahrazující tento slovní druh. Když byl profesorem vyzván, aby uvedl nějaký příklad takového „záslovesa“, odpověděl: „*Soopoze, you are on vacation, an' somebody esks: 'Who wants to go for a swim?' Three pipple enswer: 'I!' 'Me!' 'You!' All pronons. No voibs.*“ (L. Rosten, 2976, s. 229)

V Přidalově překladu se gramatický problém také týká zájmen, ale probírány jsou jejich druhy – pan Kaplan míní, že jedním z nich by měla být také zájmena rozkazovací. Vyzván k uvedení příkladu odpovídá: „*Sou děti, sou otec a máminka. Děti ptají: 'Kdo vyklepne koberci?' A máminka poví: 'Ty, ty a on!' Žádná mena, samý rozkasávací zajmena.*“ (A. Přidal, 1987, s. 217)

Jistě by bylo možné prohlásit zájmena v této vědě za náhradu sloves – Ty (vyklepeš) a on (vyklepe) – ale to, jak tento jev prezentuje A. Přidal, mnohem lépe odpovídá systému českého jazyka.

Jedním z úkolů bakalářské práce je také zjistit, zda by nějaká pasáž nemohla být přeložena lépe. Ovšem po podrobném prostudování možností konstruktivních posunů se nabízí jediný závěr, totiž že v tomto ohledu skutečně není co opravovat. Možná na několika místech se překladatel mohl poněkud více držet originálu (viz následující příklad).

„Only a man with rules of reason entirely his own would have the audacity to give the opposite of 'height' as 'lowth' or the plural of 'woman' as 'married'.“

(L. Rosten, 1979, s. 229)

„Jen člověk s čistě osobní logikou se mohl odvážit tvrzení, že opozitum slova 'výška' je 'nížka' nebo že substantivum 'manželka' zní v pátém pádě 'drahoušku'.“

(A. Přidal, 1987, s. 217)

Námi navrhované řešení:

„Pouze člověk se zcela osobními pravidly může mít odvahu tvrdit, že protikladem slova 'výška' je 'nížka' a že podstatné jméno 'manželka' zní v množném čísle 'manželství'.“

Případů, kdy by se text originálu dal přeložit důsledněji, nacházíme vícero, ale v celkovém měřítku jsou tyto zásahy zanedbatelné.

4.3.2 Vlastní jména

V rámci onomastiky jsme se již krátce dotkli problematiky překladů vlastních jmen osob, ke kterým se nyní ještě vrátíme, ovšem věnujeme prostor i dalším jevům z této oblasti. Žáci večerní přípravné školy pro dospělé se často dovolávají slavných osobností či jejich děl, jmenují postavy z knih atp. Tím, že se známá jména a názvy píší a vyslovují v obou jazycích stejně, máme příležitost porovnat překlad a originál úplně z jiného úhlu. Úloha překladatelova je tímto faktem velice ztížena, neboť vlastní jméno je jedinečné a nenabízí příliš velký prostor pro překladatelskou improvizaci. Jak si s touto výzvou dokázal poradit A. Přidal, dokumentuje následující ukázka:

„Shakespeare isa lak Alighieri, Dante, da greatest Itaiano – What?! bristled Mr. Kaplan. Shakesbeer you compare mit Tante? Shakesbeer?! Ha!“ (L. Rosten, 1979, s. 135)

„Shakespeare je jako Dante Alighieri, největčijo poeta italiano – Co?! naježil se pan Kaplan. Vy rovnáte Žespíra na ňáký aligátory? Žespíra?! Cha!“ (A. Přidal, 1987, s. 139)

Přidalova formulace zde svědčí o jeho snaze vyhnout se komolení jazyka „po německu“ a spíše si hrát se slovy. V jiných případech považoval ovšem tematický posun za nevyhnutelný, jak ukazuje následující příklad:

„Daniel Bloom“, popsáný v originále panem Kaplanem jako „the bravest of american frontiersmen“, je reálná postava amerických dějin, hraničář jménem Daniel

Boone, což však českému čtenáři mnoho neřekne. Přidalova překladatelská improvizace se proto týkala známějších postav, z románu *Tři mušketýři*:

„*A byl přesvědčen (profesor Parkhill při té myšlence vždycky zbledl), že 'či muškedýři se menovali Pornos, Xerox, Baranys a Jardaňan'.*“ (A. Přidal, 1987, s. 170)

Předchozí úryvky nám dokládají dva způsoby, které lze zvolit při překladu vlastních jmen. Tematický posun by však měl být až krajní možností. A pokud se jedná o překlad A. Přidala, byl tento předpoklad dodržen.

4.4 Shrnutí

Každý z překladů má své nesporné kvality a rozhodovat, zda je některý z nich lepší, skutečně není jednoduché. Překlad P. Eisnera už sice jazykově poněkud zastaral, ale jeho slovní obraty a schopnost si s češtinou hrát jsou mimořádné. Nicméně v případě takového rozhodování by přednost dostal překlad A. Přidala, neboť Eisnerovu verzi ještě částečně vylepšil a navíc nám ji představuje v modernější češtině.

5. Závěr

Nejprve si vezměme české překlady ve vztahu k anglickým předlohám. V práci P. Eisnera se velmi často setkáme s odklonem od originální verze knihy. V rovině gramatické se jedná o častější používání záměrných chyb, kterými je text místy až příliš propleten, v rovině lexikální mluvíme o tematických a individuálních posunech, které často nejsou v souladu se zásadami adekvátního překladu. P. Eisner vkládá do překladu také část svého rukopisu, má tendence výrazně se odklánět od předlohy. Na druhou stranu je v některých případech naopak anglickému vzoru příliš poplatný (psaní velkých písmen) a nezohledňuje potřebu autentičnosti a uvěřitelnosti.

A. Přidal postupuje ve svém překladu opatrněji, k posunům se uchyluje většinou jen v nezbytných případech a celkově dodržuje zásady adekvátnosti překladu mnohem lépe. Při srovnání s anglickým originálem zjistíme, že překladatel důsledně dodržuje poměry záměrných chyb (gramatických, lexikálních i dalších), a stejně tak se snaží o pokud možno přesné přenesení všech myšlenek. Při srovnání jednoho překladu s druhým jsme se na dílo museli podívat z mnoha úhlů pohledu.

Při vzájemném porovnání obou překladů docházíme k tomu, že originálu se více blíží překlad A. Přidala, nicméně práce českých překladatelů jsme srovnávali v mnoha dalších ohledech.

Z hlediska gramatického, pravopisného a fonetického je množství záměrných chyb daleko vyšší u P. Eisnera, a to aniž by podnětem bylo větší množství chyb v předloze. A. Přidal je ve svém překladu důslednější, poměr chyb v češtině a v angličtině udržuje vyrovnaný.

Při překladu omylů lexikálních – ať už se jedná o komolení vlastních jmen, vytváření antonym nebo o překlad frazeologických obrátů - se P. Eisner často uchyluje k tematickým posunům i v místech, kde by to nebylo nezbytné. Práce A. Přidala je v tomto ohledu umírněnější, k posunům přistupuje většinou jen tehdy, jsou-li opravdu nutné. Přidalovy chyby jsou také autentičtější, více se snaží přizpůsobit překlad vnímání českého čtenáře (realie, slovní zásoba, fonetika). Celkově vzato je Přidalův překlad přesnější a také více odpovídá autorovu záměru.

Vzhledem k době vydání působí dnes čeština Eisnerova překladu poměrně archaicky, přesto je krásná a bohatá, jak sám autor napsal v předmluvě k tomuto dílu, pan Kaplan je pro něj „úlitbou na oltáři češtiny“. Současný čtenář ovšem nejspíš více ocení novější verzi překladu podle A. Přidala, který z Eisnerova překladu sice čerpá, nicméně přichází s novým přístupem a také aktuálnější slovní zásobou, což činí jeho překlad odlišným.

V každém případě patří oběma překladatelům za jejich práci velký obdiv, překlady, které díky nim vznikly, jsou obohacením naší kultury.

Seznam použité literatury

- CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002, 168 s. ISBN 80-7294-070-8.
- HAMAN, Aleš. *Úvod do studia literatury a interpretace díla*. Jinočany: H & H, 1999. 179 s. ISBN 80-86022-57-9.
- HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 149 s. ISBN 80-86642-13-5.
- KUFNEROVÁ, Zlata a kol. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. 260 s. ISBN 80-85787-14-8.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1963. 283 s.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2. vyd., Bratislava: Tatran, 1975. 293 s.
- ROSTEN, Leo Calvin. *O Kaplan! My Kaplan!*. London: Constable, 1979. 21, 361 s. ISBN 0-09-463070-4.
- ROSTEN, Leo Calvin. *The Education of Hyman Kaplan*. 6th Print, New York: Harcourt, Brace and Company, 1937. 176 s.
- ROSTEN, Leo Calvin. *Pan Kaplan má stále třídu rád*. 1. vyd. Antonín Přidal. Praha: Odeon, 1987. 339 s. ISBN 01-041-87
- ROSTEN, Leo Calvin. *Pan Kaplan má třídu rád*. 2. vyd. Pavel Eisner. Praha: Práce, 1970. 112 s.
- ROSTEN, Leo Calvin. *Jidiš pro radost*. Praha: Academia, 1998. 163 s. ISBN 80-200-0666-4.
- VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984. 234s.

Summary

This bachelor thesis deals with comparison of two Czech translations of the book *Pan Kaplan má (stále) třídu rád* by Leo Rosten. These are translations by Pavel Eisner (1946) and by Antonín Přidal (1987), which are compared to each other and also assessed in relation to the original. The main purpose of this thesis is to judge the adequacy and equivalence of the two translations and to comment the translation methods as well as translation solutions of both Czech authors. Those theories are based on anti-adaptation conception, presented by M. Hrdlička or J. Levý. We focus mainly on the translation of intentional grammatical and lexicological mistakes and the possibility of thematic and individual transpositions in the translation of belles-letters. The other purpose of this thesis is to suggest own translation solutions of selected parts.

PŘÍLOHY

2.1.1 Jazykové zaměření na čtenáře

Eisnerův překlad:

„Především si musíme rozhojnit slovní zásobu, děl Mr. Parkhill. Měl, tuším, pravdu. Pro žáky začátečnického kurzu bylo opravdu naléhavou potřebou, aby rozhojnili své výrazivo. Pravopis neměl konec konců tak bezprostřední význam pro lidi, kteří v svém denním životě měli tak malou příležitost vyjadřovat se cestou písemnou. Mluvnice? Potřebovali především jazykovou podstatu a hmotu – slova, vazby, rčení – teprv na ty lze pak pedagogicky použít mluvnických pouček. Výslovnost? Mr. Parkhill zajisté víc nevolky než volky dospěl k přesvědčení, že pro některé z jeho žáků správná výslovnost je a provždy bude holou nemožností. Vezměme příkladmo pana Kaplana. Pan Kaplan byl žák ochotný, vážný – aachtymujbože! – byl to žák planoucí horoucím nadšením. A přec sil pan Parkhill napořád jen do větru na roli jeho sluch a jeho mluvidel. Vždyť se stalo teprv onehdy, že si pan Kaplan v hodině zahoroval o slavném filmovém pustošiteli ženských srdcí jakožto o Kláku Kejplovi, kterýžto podle slov páně Kaplanových ukasofál pšekrásná zuba dyž se usmíchal na jeho zamílovaná souherku. A byv požádán, aby utvořil nějakou větu se slovem ‘nebesa’, odpověděl letem střely: ‘Na purse je ted’ hojsa a ne besa.’ Ba že, slovní zásoba, výrazivo – o to běží především, dumal Mr. Parkhill.“

(P. Eisner, 1970, s. 28)

Přidalův překlad:

„‘Ano, to především,’ říkal si profesor Parkhill v duchu. ‘Musím jim pomoci, aby si rozšířili slovní zásobu.’ A měl zřejmě pravdu. To, co začátečníci potrebovali nejvíc a co mohli okamžitě použít, byla bohatá zásoba slov: (...) Jakkoli je pravopis věcí základní (a pro pana profesora Parkhilla nebylo nic základnějšího), přece ho mimo třídu není zapotřebí tak naléhavě, protože dospělí žáci píší v běžném zaměstnání a v životě jen málokdy. (...).

A znalosti gramatiky? Profesor Parkhill strávil celý víkend úvahami, zda je důležitější slovní zásoba či mluvnice. Dospěl k závěru, že při výuce nováčků je třeba preferovat slovní zásobu. Jeho žáci potřebují znát slova, obraty, idiomy, na které by mohli znalosti mluvnice aplikovat. Vždyť k čemu je gramatika, nemá-li se na čem uplatnit? (...)

A co výslovnost? Ta měla na své straně argumenty skutečně pádné, ba víc než pádné. (Právě v úterý pan Hyman Kaplan lyricky popisoval svá oblíbená jídla,

kterými jsou 'roštpif, oplošená topinka a počemované chlívanečky'.) Profesor Parkhill si často pohrával s neblahou představou, že správná výslovnost je možná něco, čeho někteří jeho svěřenci prostě nejsou schopni.“ (A. Přidal, 1987, s. 144)

3.1.2 Záměrné pravopisné chyby

(1)

Eisnerův překlad:

„Šeksbír říká co je v člověka to je a já cítím zrovna tak když myslím na má pofoláni že sem Pšišiváč v Továrně na Konfekcy Spol. v 38. tršíd. hnet vedle 7. avenu. Nebojť proč my musíme za élent záplad šuftovat v tmáfym dílnu a elétricke Osfětlování a požát mít horká lufta, když co je Náš Šéf je tlustej a vozíse v bžepíčovemu aud'aku? Ptám se! Protože my sme podtláčene dělnikove sfjeta. A sme vikožístělovaný. Od Pánum a Šefum. A sme obědi zpolečenskiho šádu a své řepích šefuch. V mym Pódniku naflasták. Achtymujbože jaká neršád je to elétrické sfjetlo, achtymujbože jaká je to útrpeni ta horká lufta na plíc. A když já žeknu Pršedákovi měli by bejt lepší podminkove on hnet vy Kaplan vyjste mněsezdá radigáll! Jako Komunyst mislý On.“ (P. Eisner, 1970, s. 17, 18)

Přidalův překlad:

„Shaksper píše jaká Plázen je Člověk! Tak já to sítím, dyš myslím na má práce ve fabrik na rohu 38 ul. a 7 av. Proč máme třít jako kolejníci v takovým tmu pod póvl šárofkami, kde je šecko rozpářený a žádnéj vítrník? Pro komu? Pro někýmú šéfovi, kterej má velký banděro a přebichovou bouračku a myslí dycky jenom na něho? Já ptám se! Já odpovédám: Protože sme upláčené pracovníci světa. Och, jak sou ty šárofký nahoupec! Och ta rozpářenost! A dyž já povím na majstr, ať polepší pracovní okolí, on hulákuje: 'Kaplan vy ste pod vrátník!' Já sem ne. Já sem člověk jako vy a já.“ (A. Přidal, 1987, s. 38/39)

(2)

Eisnerův překlad:

„Haló Max!!! Já tejt' budu napýsat od mojich pokroku. Ve škole sem prima. Jen někdy udělám nějakou omilku, to se rozúmi. A dělám, co sou nejtěší cvičení jako nejlepší žáci a žáčky. Máme v čídě žáci a žáčky Mitnick to je žáčka, Blum to je žák, Moskowitz to je taky žáška ale néni pšíbustná s Moskowitz ve Varšáva.“

(P. Eisner, 1970, s. 35/36)

Přidalův překlad:

„TĚBUCH MAX!!! Musim ti napísnout jak pokrokávám. V škole mi de fajn. Děláám kapku chip, to je jáсны. Taky děláám nejtěši úkoly, ůblně samý, jak špicoví žáci. Některý žáci sou Blum, Moskowitz, Mitnick – ale neni přípustná s Mitnick ve Waršawě. (A. Přidal, 1987, s. 97)

4.1.2 Germanismy a anglicismy

Ukázka z 9. kapitoly: *Pan Kaplan vlastenec stopercentní.*

V celé kapitole se předložka *mit* vyskytuje 6x, zájmeno můj 3x. Jednoduchým a nenásilným přeformulováním dvou vět bychom mohli zájmeno můj (moje) uplatnit ještě 2x, čímž bychom dosáhli téměř rovnováhy. Sjednocené německé výrazy by tak zůstaly patrné, ale nestrhávaly by na sebe přílišnou pozornost.

Originál:

*„So foist abot Jawdže Vashington. (...) How, by beink even a leetle boy, he chopped don de cherries so he could ensver, 'I cannot tell lies, Papa. I did it **mit** mine leetle hatchink!' But ve shouldn't forgat dat Vashington vas a beeg ravolutionist.“ (L. Rosten, 1937, s. 80)*

Eisnerův překlad:

*„Tak nejdřívějc o Džóršu Vašinktonu. (...) Jak dyž byl maličky klauček, co eště neměl rozum, udělál to s tím stromu a dyž ze ptali, kto to udělál, on žek Papi, já neumim ležat, já to udělál s mou sekuarkau! – Ále **hauptsach**, nejhlavnější věc je, že on byl velký revolucionist!“ (P. Eisner, 1970, s. 63)*

Námi navrhované řešení:

Jak dyž byl maličky klauček, co eště neměl rozum, udělál to s tím stromu a dyž se ptali, kto to udělál, on žek: „Tati, já neumim ležat, já to udělál s **meine** sekuarkau. Ále hláfně nezapomnějme, že on byl velký revolucionist!

Originál:

*„Dat Abraham Lincolllllen. (...) Look on hic face! Look his ice, so sad **mit** fillink. Look his moth, so full goodness. Look de high forehat - dat's showink smotness, brains!*

(...) *Look de honest axpression! I esk, is it a vunder dey vas callink him 'Honest Abie'? (...)*

No, it's no vunder. He vas a poor boy, a woodchoper, a rail-splinter like dey say. But h my, den vas tarrible times! Shoothing, killink, de Naut Site U.S.A aganst de Sot Site U.S.A. Blact neegers aganst white, brodder fighting brodder, de Blues mit de Grays." (L. Rosten, 1937, s. 81,2)

Eisnerův překlad:

*„Ten náš Abram Lincollen! (...) Podivajte na ten firás v jeho tváže! Ty oči, co sou tak napelňovany samym smutnym cejtěnim! Podivajte jeho úst, samá tóbrotá! Ta čela do vejšky, - to je známení, jak vyl **begábt**, nadávanej! (...) Podivajte, jak se na nás tívá, tak **echt** pardikál! Ptámse, je to divnost, že mu lidu žíkají Staraušek náš? (...) Ne, žikám, není to tif. On byl chutóbny hoch, dževoštíp a tak. Ale udělal občanskou válku docela besfádně! **Mein Gott**, to byly časy, taková chrůza! Požád čilet a zapíjet, sever Uesá kontra jích Uesá. Černé negži kontra pělouchy, prátr kontra prátr tumáš na palic modrá fangle kontra šetifá fangle.“ (P. Eisner, 1970, s. 64)*

4.2.2 Výchozím textem nemotivované používání cizích slov

(1)

Originál:

No trumpets blared as the fat little man entered the classroom. (L. Rosten, 1937, s. 96)

Eisnerův překlad:

„Nezněly fanfáry, intrády a kasace, když ten malý tloušťík vešel do třídy.“ (P. Eisner, 1970, s. 75)

Námi navrhované řešení:

Nezazněly žádné fanfáry, když do třídy vstoupil malý tloušťík.

(2)

Originál:

„But Mr. Parkhill realized that examinations lent a certain dignity and prestige to the American Night Preparatory School for Adults.“ (L. Rosten, 1937, s. 135)

Eisnerův překlad:

„Ale Mr. Parkhill si uvědomoval, že zkoušky přiodívají Americkou večerní přípravku pro dospělé jakýmsi nimbem“. (P. Eisner , 1970, s. 107)

Námi navrhované řešení:

Ale pan profesor Parkhill si byl vědom toho, že závěrečné zkoušky propůjčují Americké večerní přípravce jistou vážnost a prestiž.

Eisnerův překlad:

*„Pí Moskowitzová, vyčerpaná svým epistolografickým výkonem s mýcynkou, zkoumala odvanutým pohledem strop učebny.“*¹ (P. Eisner, 1970, s. 35)

*„Doraziv k této fázi svého hloubání, pan Kaplan sňal sordinu z hlasivek a promluvil zas na celé kolo.“*² (P. Eisner, 1970, s. 104)

¹ Text v anglické verzi je formulován naprosto odlišně, není tedy důvod jej uvádět pro srovnání.

² viz 1